

MENNO SIMONS

HERVORMER VAN DE MENNONIETEN OF DOOPSGEZINDEN

Levensoverzicht en zijn verweerschrift:

'Menno Simons' uitgang van het pausdom'

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2008

Voorbericht

Op de 6de November 1892 hoopt men in Nederland, Duitsland, Zuid-Rusland, Noord-Amerika en elders de 400ste geboortedag te herdenken van MENNO SIMONS, de grote hervormer en geestelijke vader der Mennonieten of Doopsgezinden.

Het was voor mij een aanleiding te meer, om de in 1889 bezorgde uitgave '*Menno Simons' uitgang van het pausdom*' opnieuw in druk te doen verschijnen.

Om het boekje nog meer aan zijn doel te doen beantwoorden, voegde ik er enige traktaten van Menno Simons aan toe over de Doop, het Avondmaal, het Eedzweren, enz., waarin hij zijn gevoelen over deze geloofspunten uitspreekt en die ook voor ons nog grote waarde bezitten.

Zoals bekend is, werden de werken van Menno Simons in ons vaderland voor de laatste maal in een folioband gezamenlijk uitgegeven door Hendrik Jansz. Herrison in het jaar 1681. Deze uitgave gebruikte ook Johannes Deknatel, Doopsgezind leraar te Amsterdam, toen hij zijn *Menno Simons in 't kleine'* uitgaf; hetwelk, volgens zijn eigen woorden, 'benevens een verhandeling over de rechtvaardigmaking, nog verscheiden andere voorname stukken inhield, en wel zodanige, die de ziel van het Christendom en het merg zijner werken uitmaken. Hij heeft ze echter wat verkort, daar Menno Simons' geschriften voor menigeen wat te groot en te wijldopig zijn om te doorlezen. Daarenboven zijn de geschilschriften uit dien tijd voor ons niet meer van dat 'gewicht, en daarbij is de oude schrijfstijl niet gevallig. 'Daarom geloof ik', zo besloot Deknatel, 'mijn medebroederen, en een ieder, die er liefde toe heeft, dienst te doen, dat ik dat werkje uit zijn schriften bijeenverzameld heb.'

In 1753 kwam hiervan de eerste en in 1758 een tweede druk uit. Ruim een eeuw later bezorgde J. Manhardt, Doopsgezind Leeraar te Dantzig, een dergelijke uitgave en noemde haar: '*Gedenkblätter zum dreihundertjährigen Todestage Menno Symons, de 13 Januarij 1861*'. Het is ook een verzameling van korte stukken uit Menno Simons' geschriften, eerst door een vrouwen hand bijeengebracht, en nu door J. Manhardt geordend en uitgegeven.

De lezing van beide geschriften gaf mij vrijmoedigheid, hetzelfde te beproeven; want, inderdaad verdienen Menno Simons' geschriften nog gelezen te worden, wegens hunne duidelijkheid van uitlegging, degelijkheid van inhoud en vastheid van overtuiging, die er uit spreken. Zo voegde ik dan bij Menno Simons '*Uitgang van het pausdom*', dat ontleend is aan zijn geschrift tegen Gellius Faber, Hervormd predikant te Embden, en voor het eerst uitgegeven in 1554, de volgende traktaten:

'*Over de Doop en des Heeren heilig Nachtmal*', die beide een plaats vonden in het eerste geschrift, waarmede Menno Simons naam maakte als schrijver; n.l. '*Een Fundament en klare aanwijzinge van de zaligmakende leere Jezu Christi*', en dat reeds in het jaar 1539 het licht zag.

Daarop volgt een traktaat over het '*Eed-zweren*', waarover Menno Simons eerst veel later zijn gevoelen uitsprak, en dat wij ontleenn aan het geschrift: '*Een grondelicke ende klare bekentnisse der arme en ellendige Christenen etc.*' Anno 1552, terwijl het traktaat over *de Kindertucht*, afzonderlijk, in de vorm van een zendbrief is uitgegeven, waarschijnlijk in het jaar 1544.

De '*liefelijke vermaning aan de verstrooide en onbekende kinderen Gods*', voegde Menno Simons achter zijn in 1556 hernieuwde uitgave van zijn geschrift over '*de Hemelsche Geboorte en van de Nieuwe Creature*', terwijl eindelijk voor de beide

laatste Brieven aan *'Een kranke zuster'* en aan *'De Broeders en zusters te Amsterdam'* geen bepaald jaartal kan aangegeven worden.

Ik voegde deze brieven tevens er aan toe, daar zij ons Menno Simons in al zijn ware, oprechte vroomheid doen kennen en liefhebben, terwijl zij tevens getuigenis afleggen van de invloed en het gezag, welke hij, volkomen naar recht, onder zijn geloofsgenoten bekleed heeft. Aan al deze verschillende traktaten en brieven liet ik een *'Korte Levensschets van Menno Simons'* voorafgaan.

De inhoud er van is ontleend aan de uitnemende Levensbeschrijvingen, die wij omtrent hem bezitten van de hand van A.M. Cramer in 1837, en van B.K. Roosen in 1848 en aan de *'Mededeelingen betreffende Menno Simons'*, waarmede J.G. de Hoop Scheffer de Doopsgezinde Bijdragen telkens verrijkt.

Het portret van Menno Simons, hetwelk ik hoop, dat de waarde van dit boekje moge verhogen, is genomen naar de in 1889 uitgekomen afbeelding, door H. Braams te Norden in de handel gebracht, volgens de oorspronkelijke koperen plaat, bekend onder de naam van *'den achthoek'*, en bewaard gebleven in de Gemeente Hamburg-Altena. Dezelfde uitgever bezorgde ook deze uitgaaf.

Voorts kan ik hier weinig aan toevoegen, dan dit geschrift in de welwillendheid mijner lezers aan te bevelen; en ik eindig met de herhaling van Johannes Deknatels woorden: *'Daarom, geloof ik, mijnen medebroeders en een ieder die er liefde toe heeft, dienst gedaan te hebben, dat ik dit werkje uit Menno Simons' geschriften bijeenverzameld heb'*.

AARDENBURG,

C.P. VAN EEGHEN JR.

7 September 1892.

Kort levensbericht

Volgens de jongste historische onderzoeken is Menno Simons in het jaar 1492 geboren te Witmarsum, een dorp in Friesland.

De juiste datum van zijn' geboortedag is evenwel niet bekend; terwijl men evenmin iets afweet van zijn jeugd en verdere levensontwikkeling. Hij werd voor de geestelijken stand opgeleid en bekleedde in het jaar 1524 het ambt van kapelaan in het dorp Pingjum. Daar mag hij al spoedig iets vernomen hebben van de grote bewegingen op godsdienstig gebied, die de 16de eeuw gekenmerkt hebben, en die ook in ons vaderland in duizenden harten weerklank vonden. In elk geval werd zijn gemoed al spoedig door vele twijfelingen verontrust.

Hij verhaalt het zelf, hoe hij in het derde jaar zijner priesterlijke bediening telkens twijfel in zijn hart voelde opkomen, of de ouwel wel waarlijk in het lichaam en bloed des Heeren overging. Hij biechtte zijn twijfel meermalen, maar deze bleef hem kwellen, totdat hij de Heilige Schrift ging lezen, waarin hij te voren nog nooit een oog geslagen had, maar zo schrijft hij: *'Ik kwam niet verre daarin, of ik zag haast, dat wij bedrogen waren, en mijne bekommerdheid over het genoemde brood week geheel, daar ik mij aan Luthers uitspraak hield, dat menseleningen, als men ze verwerpt, geen doodzonde teweeg brengen.'*

In het jaar 1531 werd hem nog een andere dwaling der Rooms-Katholieke Kerk ontdekt. Toen drong het bericht tot hem door, dat zekere Sicke Frericxz, kleermaker van beroep, wegens wederdoop te Leeuwarden door beulshanden gedood was.

Daarvan had hij nog nimmer vernomen, en wederom begon hij ijverig in de Heilige Schrift te lezen, wat deze omtrent de onmisbaarheid van de kinderdoop leerde. Maar hij vond er geen enkel spoor van. Een gesprek met zijn pastoor bracht hem niet verder, ja, deze moest zelfs toegeven, dat de kinderdoop een instelling van mensen was. Evenmin voldeden hem de verklaringen der oude kerkvaders en hetgeen Luther en anderen daaromtrent leerden. Zo kwam hij reeds toen tot het inzicht, dat de doop op *belijdenis des geloofs* alleen schriftmatig is.

Menno Simons bleef echter Rooms priester, ja werd van Pingjum naar Witmarsum verplaatst, dat een veel aanzienlijker standplaats was. Aldaar heeft hij, volgens eigene getuigenis, *vele woorden zonder geest en ware liefde gesproken*, terwijl hij ook bleef volharden in zijn vleselijk leven en roemzucht.

Toch waren de tijden ernstig genoeg. De felle geloofsvervolging, die vooral de zogenaamde *Wederdopers* trof, blies bij hen het vuur der dweepzucht steeds meer aan. Zij wensten de aangekondigde val van Babel, de valse kerk van Rome, te bespoedigen; zij zonnen eindelijk op weerwraak tegenover hun vijanden, die zoveel onschuldige kinderen Gods hadden dood gemarteld; zij droomden van het komende 1000-jarig rijk. Eerlang werd dan ook werkelijk de bisschoppelijke stad Munster door hen veroverd, en aldaar de zetel van het nieuwe Sionsrijk gevestigd. Maar het bleek geen hemels Sion te wezen, en in 1535 viel Munster opnieuw de bisschop in handen, en werd het van alle ware en vermeende ketterij gezuiverd. Daarmede was de macht der Wederdopers voor goed gebroken, al zagen zij zo spoedig nog niet van hunne stoute plannen af. Ook in Friesland verhieven zij de vaan des opstands en werd het zogenaamde Oldeklooster, in de onmiddellijke nabijheid van Witmarsum gelegen,

door een bende van 300 fanatieke dweppers ingenomen. Kort duurde echter de vreugde; immers drie dagen later heroverde heer Schenk van Toutenburg, de Friesche landvoogd, dezen nieuwen Sionsburcht, en boetten de meesten hun droef opzet met de dood.

Onder de verslagenen bevond zich een broeder van Menno Simons, daarbij vele verleiden zielen, ook vrouwen en kinderen. Machtig greep deze tijding hem aan, en het bloed van zooveel jammerlijk verdoolden boog hem diep ter neder. *'Datzelve alzo betrachtende, zo schrijft hij, heeft het mijne ziel zo gekneld dat ik het haast niet uithouden kon. Ik, ellendig mens! wat maakte ik!'* zo vervolgde hij, gelijk wij het uitvoerig in het zogenaamde traktaat van zijn *'Uitgang van het pausdom'* kunnen nalezen; en waaraan wij de vorige bijzonderheden uit zijn leven ook ontleend hebben.

Zo kwam dan reeds nu het plan tot rijpheid, hetgeen hij negen maanden later volvoerde, om n.l. openlijk met de Roomse kerk te breken. Hij legde zijn priesterlijke waardigheid neder, en sloot zich voorgoed bij zijn vervolgde geloofsgenoten aan, liet zich opnieuw dopen door de bekenden Obbe Philips, oudste of hoofd der Gemeente te Leeuwarden; alzo een gerust en veilig bestaan inruilende tegen het kruis en de ellende. Eerst bleef hij in de nabijheid van Witmarsum wonen en oefende hij zich met lezen en schrijven; in stilte afwachting, wat de Heer der Gemeente met hem voorhad. Nu, een heerlijke taak wachtte hem, nl. om zijn jammerlijk verstrooide geloofsbroeders en zusters te verenigen.

De verwarring, die er toch bestond onder de Wederdopers, was grenzeloos, en kwam eerst recht duidelijk uit bij een gehouden samenkomst te Boekholt in Westfalen, anno 1636. De ernstig gezinden onttrokken zich nu voorgoed onder hun hoofd Obbe Philips aan allen, die nog niet geleerd hadden afstand te doen van hunne dolzinnige plannen om geweld met geweld te keren. Tot uitbreiding van hun partij stelden zij overal oudsten en voorgangers aan, en zo werd nu ook het oog op onzen Menno Simons geslagen. In elk geval weten wij, dat in het jaar 1537, zes of acht mannen zich tot hem begaven, met verzoek, dat hij het ambt van leeraar over hen op zich wilde nemen. Eerst aarzelde Menno, maar gaf opnieuw gedrongen, en van zijn geweten overtuigd, dat hij niet mocht weigeren, onder biddend opzien tot God, toe.

Waarschijnlijk werd hij door Obbe Philips zelf, te Groningen met oplegging der handen in zijn ambt bevestigd. Zijn gezag en aanzien onder zijn geloofsgenoten klom telkens, en werd eindelijk algemeen erkend, zodat wij Menno Simons zo al niet de stichter, dan toch zeker de groten hervormer zijner geloofsgenoten mogen noemen; hij heeft deze ereplaats tot zijn dood toe ingenomen.

Voorzeker heeft hij zulk een aanzien verworven, door zijn grote trouw in het bedienen van zijn ambt; maar nog meer door het schrijven van vele godsdienstige werken en traktaten.

Reeds had hij vroeger in het jaar 1535 een traktaat tegen Jan van Leyden uitgegeven, waarmede hij reeds toenmaals velen de ogen opende voor de gruwelijke en grote godslasteringen van dezen zich noemende Vreugdekoning. Maar een blijvende naam als schrijver verwierf hij zich door het in 1539 uitgegevene: *'Een Fundament en klare aanwijzing van de zaligmakende leere Jesu Christi,'* waarin hij over bijna alle geloofspunten handelt, en manmoedig bij de overheid voor zijn vervolgde geloofsbroeders in de bres springt.

De stad Groningen bleef nu vooreerst het middelpunt van Menno Simons' werkzaamheid, en van daaruit bezocht hij andere plaatsen, hetgeen o.a. blijkt uit de marteldood van zekeren Tjaard Reinders, die, in Harlingen woonachtig, te Leeuwarden in 1539 onthoofd werd, alleen, omdat hij Menno geherbergd had.

Steeds feller woedde de vervolging tegen hem, totdat eindelijk in 1542 een plakkaat in Friesland werd uitgevaardigd: *'dat niemand de heer Menno Simons mag logeren, trakteren, favoriseren, noch met hem converseren of zijn boeken hebben, bij verbeurte van lijf en goed, zullende ter contrane diegene, der hem appretendeerde en overleverde aan 't Hof van Friesland, genieten een premie van 100 Carol gulden.'*

Meermalen bevond hij zich dan ook in levensgevaar; maar hij stond onder Gods zichtbare bescherming. Zo spreekt Menno Simons in een zijner geschriften, van een valse broeder, die een te houden samenkomst verried, doch aan wiens aanslagen hij wist te ontkomen. Later ontmoette dezelfde verrader, vergezeld van de officier van justitie, hem op het onverwachts, terwijl hij zich in een schuit bevond. Maar de man was zo verbluft, dat hij niet kon spreken, en Menno een eind verder gevaren zijnde, sprong op het land en ontkwam. Toen eerst riep de verrader uit: 'Ziedaar, de vogel is ons ontsprongen.' En als de officier hem een schelm noemde, antwoordde hij: 'Ik kon niet anders, want de tong werd mij vastgehouden.' Deze verontschuldiging baatte hem weinig, want het kostte hem de hals.

Menno, niet meer veilig in Friesland, begaf zich nu naar Holland, waar hij tot het jaar 1543 bleef. Ook te Amsterdam predikte hij en breidde de zich daar reeds bevindende Gemeente zeer uit. Twee zijner dopelingen Lucas Lamberts, en Jan Claeszoon werden in 1544 smadelijk gedood, ondanks de 87-jarige ouderdom van eerstgenoemde. Menno kon wel gissen, wat zijn lot ook hier zou zijn, wanneer hij in de handen zijner vijanden viel; waarom hij in bovengenoemd jaar deze streken voor goed verliet, om elders een veilig toevluchtsoord te vinden. Hij richtte daartoe zijn schreden naar de stad Embden in Oost-Friesland, welke plaats de eernaam droeg van *'herberg van Gods verdrukte en verdrevene Gemeente*. Daar was de bekende en om zijn geleerdheid beroemde Johannes a Lasco, op wien de Hervormden, die zich te Embden bevonden, niet weinig roem droegen. Maar ook Menno's volgelingen waren er talrijk vertegenwoordigd en beriepen zich nu op zijn gezag. Een en ander had ten gevolge, dat aldaar in 1544 een twistgesprek tussen beiden plaats vond, met toestemming van de landsgravin Anna.

Dit gesprek duurde twee of drie dagen, en werd van beide zijden met veel gematigdheid gevoerd, zodat men in vriendschap van elkaar scheidde. Alleen over drie punten was men het niet eens kunnen worden, n.l. over Christus menswording, over de Doop, en over de wettige beroeping van Leeraren.

Naar aanleiding van het eerste geschilpunt schreef Menno een geleerd betoog over *de menswording van Christus*, waarin hij zijn gevoelens verdedigde, dat Christus zijn vlees niet van de maagd Maria ontvangen had, maar dat het in haar door de Heilige Geest was geformeerd, en het dus niet gestukt, noch gedeeld is, maar alleen volkomen, Goddelijk. Straks volgden nog andere geschriften van zijn hand; o.a. een *'Traktaat over het Christelijke Doopsel'* en *'Oorzaak, waarom ik, Menno Simons, niet af laat te leeren en te dopen'*.

Maar opnieuw dreigde hem gevaar, want een scherpe brief van het Hof te Brussel, naar Embden opgezonden, hield het bevel in om alle dwaalgeesten uit het land te verbannen. Wel trof dit vonnis minder Menno en zijn vreedzame volgelingen, maar hij steeds het zekere boven het onzekere verkiezende, vestigde zich te Keulen, waarover toenmaals de zeer vrijzinnige Herman von Wied aartsbisschop was. Hier mocht hij drie jaren lang in vrede arbeiden en won hij vele aanhangers. Nog in het jaar 1591 vond men te Keulen een grote Doopsgezinde Gemeente, en werd aldaar het eerste formulier van enigheid opgesteld, dat de naam draagt van *'Concept van Keulen'*.

Maar ook deze plaats zou de overal vervolgd zwerveling geen voordurende rustplaats aanbieden. Straks werd Herman von Wied afgezet, en vervangen door de dweepzieke Adolf von Schaumburg, die alle Evangelisch gezinden te vuur en te zwaard vervolgde. Op nieuw klonk de roepstem Menno Simons toe, om verder te trekken en moest hij omzien naar een veilig toevluchtsoord, waar hij *'met zijn arme huysvrouw en hare kleyne kinderkens een jaer ofte een half in vrijheid mocht rusten en wonen'*.

Nu ging het dan andermaal het Noorden van Duitschland in, en bezocht hij de plaatsen Lubeck, Dantzig, ja drong hij zelfs tot in Polen door, overal nieuwe Gemeenten stichtende of de reeds bestaande bevestigende. Ook bleef hij zijn gevoelens in geschriften verdedigen en zo gaf hij in 1550 o.a. uit *'Een vermanende belijdinge van de Drieëenigen, eeuwigen en waren God'*, een geschrift, dat gericht was tegen eigen geloofsgenoten, die, van uit Italië en Zwitserland overgekomen, de Godheid van Christus en van de Heilige Geest loochenden.

Ook schijnt hij aan dit werk een aanhangsel te hebben toegevoegd over de *mijdinge of ban*, welk geschilpunt weldra de aanleiding zou wezen voor droevige tweespalt onder eigene geloofsgenoten, en eindelijke scheiding, maar dat een noodzakelijk gevolg was van Menno Simons' *mening* om reeds hier op aarde, *een Gemeente zonder vlek en rimpel* te stichten, waarvan alleen reine, wedergeborene mensen lidmaten konden zijn. Geen wonder trouwens, dat de overal vervolgde Menno, die nergens een veilig toevluchtsoord vond, en ook door andere protestanten steeds als een gevaarlijk *mens* werd geschuwd en tegengestaan, steeds strenger en enghartiger van opvatting werd en meest scherp uitvoer tegen de wereldse geestelijken, die een goed en gemakkelijk leven leidden.

In 1553 vinden wij hem terug te Wismar, waar hij opnieuw de aldaar zich bevindende Gemeente uitbreidde, en hij tevens een disputatie hield met zekeren Maarten Micron, predikant te Embden. De uitkomst er van was echter hoogst bedroevend, want, al twistende, ging men uiteen; en latere geschriften, met grote felheid door beide partijen ter neergeschreven, maakten verdere toenadering onmogelijk. In 1555 verliet Menno Simons Wismar, daar deze plaats hem en de zijn als verblijf ontzegd werd. Doch nu opende zich voor hem een veilig toevluchtsoord, doordat zekeren graaf, Bartholomëus van Alfield geheten, hem en de zijn toestond zich te vestigen op een plaats, genaamd Woestveld, nabij het dorp Oldeslo in de heerlijkheid Fresenburg, tussen Hamburg en Lubeck gelegen.

Hier heeft hij de overige jaren zijns levens rustig doorgebracht in het bezit van een eigen drukkerij, zijn meeste geschriften opnieuw uitgevende. Zijn invloed en gezag onder eigene geloofsgenoten was nu voorgoed gevestigd; en mag dit alles zijn levensavond verhelderd hebben, toch was er ook niet weinig, om hem te bedroeven en smart te veroorzaken. Het al of niet sterker drijven van *de ban of mijding* was er de oorzaak van.

Nog te Wismar zijnde, werd er een samenkomst gehouden om over dit geschilpunt in overeenstemming te komen, en het besluit genomen de ban in alle gestrengheid te handhaven, zodat zelfs echtgenoten zich moesten laten scheiden, wanneer zij niet een en hetzelfde geloof beleden.

Te Franeker ontstonden hierover geschillen, en ofschoon Menno persoonlijk er zich heen begaf om de twist bij te leggen, en de vrede te herstellen, ging de scheiding toch door. Vooral ook in Holland wenste men een mildere opvatting van de ban, en gaf dit geschilpunt aanleiding tot grote verdeeldheid.

Een en ander noopte Menno Simons, tot het schrijven van een uitvoerig werk over *de ban of excommunicatie*, maar het geschrift voerde tot geen bevrediging. In tegendeel. Twee Hoogduitse beraren, Zijlis en Lemmeken geheten, beschuldigden Menno Simons openlijk, dat hij een twistgierig mens was, die eerst de ban zacht, en nu wederom in alle gestrengheid handhaafde. Het antwoord liet zich niet wachten. Een nieuw traktaat van zijn hand over de ban, sprak de scheiding met zijn vroegere geloofsgenoten uit, en maakte de breuk tussen beide partijen volkomen.

Dit werk over de ban werd in het begin van het jaar 1559 uitgegeven en is het laatste, dat wij van Menno Simons bezitten. Nog twee jaren mocht hij in zijn toevluchtsoord kalm en rustig vertoeven, wanneer hij eindelijk op een Vrijdag, de 13^{den} Januari van het jaar 1561, in vrede ontsliep.

In zijn laatste ziekte moet hij zijn leedwezen hebben uitgesproken, dat hij de *echtmijding* te streng gedreven had, en riep het de omstanders bij zijn sterfbed toe: *'Wordt geen knecht der mensen, gelijk als ik geweest ben.'* In de hof achter zijn woonplaats werd hij begraven, welke plaats echter niet meer aan te wijzen is, daar zij herhaaldelijk is verwoest geworden. Maar wat nood, immers voor altijd had Menno Simons zich de ereplaats als hervormer onder zijn geloofsgenoten verworven.

Waarlijk, wij kunnen de plaats, die hij in onze Broederschap inneemt, nooit te hoog aanslaan. Wat er zonder zijn getrouwe werkzaamheid onder de verleide, dwalende en woeste menigte van haar zou geworden zijn, kan men wel gissen, als men de droeve uitkomst gadeslaat van zo menige andere, dweepzieke partij, die nevens Menno's geloofsgenoten stond, ja, hen misschien eerst in aanzien en getalsterkte overtrof, maar om straks volkomen onder te gaan.

Dat heeft God nu willen verhoeden, en Menno Simons was, nevens andere hervormers, het middel in Zijn hand om velen te behouden en hen in geordende Gemeenten voor goed te bevestigen. Weldra, zo niet reeds tijdens het leven van Menno Simons, namen zijn geloofsgenoten de naam aan van Mennonieten of Mennisten, welken naam zijn volgelingen nog heden in Duitsland en Amerika dragen en die zeker van groter historische betekenis is, dan de weinig zeggende naam van Doopsgezinden.

Maar de naam doet zoveel niet af en daarom was het de waarlijk vrome, echt christelijke Menno Simons ook zeker niet te doen, maar hem gold de ere Gods en het heil van Christus' Gemeente boven alles. Zijn levensspreuk, welke op al zijn uitgegeven geschriften prijkt, luidde: *'Niemand kan een ander fundament leggen, dan hetgeen gelegd is, hetwelk is Jezus Christus'*, en hij is die levensspreuk immer getrouw geweest, en hij heeft gewoekerd met de hem toevertrouwde talenten, en gearbeid, zoolang het dag voor hem was, tot hem de eeuwige welkomsgroet toe klonk: *'Wel, gij goede en getrouwe dienstknecht, over weinig zijt gij getrouw geweest, over veel zal ik u zetten. Ga in tot de vreugde uws Heeren.'*

De nagedachtenis van deze rechtvaardige is steeds in ere gebleven, en werd nog in onzen tijd, in het jaar 1879, gehuldigd door de oprichting van een eenvoudig gedenkteken op de plaats zijner inwoning Witmarsum, waar hij het eerst het zuivere Evangelie gepredikt heeft.

Menno Simons zelf zou zeker tegen zulk een mensenvergoding geijverd hebben, en wij doen gewis beter hem geen stenen monument te wijden, maar met ons hart weder te keren *tot de oude en beproefde waarheid, nedergelegd in Gods onfeilbaar Woord*, en door Menno Simons in al zijn geschriften gehandhaafd; - dan eerst, maar

dan ook zeker, zal onze Broederschap weer bloeien en toenemen, hetgeen de Heere der Gemeente moge geven!

Menno Simons' uitgang uit het Pausdom.

Mijn lezer, ik schrijf u de waarheid in Christus en lieg niet. Het is geschied, toen ik 24 jaren oud was, dat ik mij in het dorp mijns Vaders, Pingjum genaamd, in de dienst der Roomse kerk begaf, alwaar ook twee anderen van mijn ouderdom met mij in gelijken dienst stonden. De een was mijn pastoor, een niet gans ongeleerd man, de tweede volgde op mij. Deze beiden hadden de Schrift gedeeltelijk gelezen, maar ik had ze mijn leven lang niet aangeroerd, uit vrees dat, wanneer ik ze las, ik verleid zoude worden.

Zie, zulk een domme priester was ik gedurende de tijd van twee jaren. In het daarop volgende jaar overviel mij de gedachte, zo dikwijls als ik met het brood en de wijn de mis bediende, dat het niet des Heeren vlees en bloed was. Ik meende, dat mij zulks de duivel wijs maakte, om mij van mijn geloof af te brengen; daarom biechtte ik het meermalen, zuchtte en bad, maar kon toch van die gedachte niet bevrijd worden. Deze twee jonge mannen en ik hebben onze dagen met spelen, drinken en andere ijdele tijdkortingen doorgebracht, gelijk dit, helaas, de manier en aard van zulke ijdele lieden is. En wanneer wij een weinig over de Schrift handelen zouden, zo kon ik geen woord zonder spot daarover met hen spreken, want mij ontbrak gans een eigene mening; zo gesloten lag toen het woord Gods voor mijn ogen.

Ten laatste dacht ik, dat ik het Nieuwe Testament eens met vlijt onderzoeken moest; maar ik kwam niet verre daarin, of ik zag welhaast, dat wij bedrogen waren, en mijn over het voornoemde brood bekommerd geweten werd ook spoedig zonder enige aanwijzing van allen twijfel bevrijd, waartoe in zooverre ook Luther mij behulpzaam was, als die leerde, dat geboden van mensen de eeuwigen dood niet kunnen te weeg brengen.

Door des Heeren verlichting en genade ging ik van dag tot dag vooruit in de kennis der Schrift en werd van sommigen haast (hoewel ten onrechte) voor een Evangelisch prediker geroemd. Een ieder zocht en wilde mij, want de wereld had mij lief en ik de wereld en toch meende men, dat ik Gods woord predikte en een waardig man was.

Daarna is het geschied, eer ik in mijn leven van enige broederen hoorde, dat een Godvruchtige vrome held, Sicke Snyder genoemd, te Leeuwarden onthoofd werd, omdat hij zijn doop vernieuwd had. Het klonk mij zeer wonderlijk toe, dat men van *een andere doop* sprak.

Ik onderzocht de Schrift met vlijt en overdacht ze met ernst, maar ik kon geen bericht omtrent de kinderdoop vinden.

Toen ik dit nu merkte, heb ik met mijn bovengenoemde pastoor een gesprek over deze zaken gehouden, en hem na vele woorden zooverre gebracht, dat hij moest erkennen, dat de kinderdoop in de Schrift geen grond had. Nochtans durfde ik mijn verstand niet vertrouwen, maar heb bij sommige oude schrijvers raad gevraagd, die mij leerden, dat de kinderen daarmede van de erfzonde rein gewassen moesten worden. Ik vergeleek het met de Schrift en bemerkte, dat zulks streed tegen Christus' bloed.

Daarna ging ik tot LUTHER en wilde gaarne grond hiervoor weten; die leerde mij, dat men de kinderen op hun eigen geloof zou dopen. Ik zag in, dat ook dit niet met Gods woord overeenstemde.

Ten derde ging ik tot BUCERUS, die leerde mij, dat men de kinderen dopen zoude, opdat men des te vlijtiger op hen zou acht geven en hen in de wegen des Heeren mocht opvoeden; ik zag in, dat ook dit geen grond had.

Ten vierde tot BULLINGER, die mij naar het Verbond en de besnijdenis wees, hetgeen insgelijks volgens de Schrift niet bestaan kan.

Toen ik nu bevond, dat de schrijvers ten aanzien der gronden zo verdeeld waren en een ieder zijn eigen vernuft volgde, zo zag ik duidelijk in, dat wij met de kinderdoop bedrogen waren.

Een weinig tijds later ben ik in een ander dorp, Witmarsum genaamd, mijn geboorteplaats, gekozen, en derwaarts heengegaan uit lust des gewins en begeerte naar een grotere naam. Daar heb ik vele woorden uit des Heeren woord zonder geest en liefde gesproken, gelijk alle huichelaars doen en daarmede gelijke volgelingen gekweekt, nl. ijdele roemers, lichtvaardige klappers, en die de zaken, even als, ik helaas! weinig ter harte namen.

En hoewel ik veel uit de Schrift beter kennen leerde, zo heb ik toch van die betere kennis door mijn jeugdige lusten en onrein vleselijk leven geen vrucht gehad. Ik zocht niets dan gewin, gemak, gunst der mensen, heerlijkheid, roem en eer, gelijk zij gewoonlijk allen doen, die op zulk een schip varen.

Zie, mijn Lezer, zo heb ik het juiste inzicht van de Doop en het Avondmaal door de verlichting des Heiligen Geestes met veel lezen en overdenken der Schrift volgens Gods genadige gunst en gave verkregen, en niet door de dienst en de bemiddeling der verleide Secten, gelijk men mij nageeft. Ik hoop, dat ik de waarheid schrijf en geen ijdele roem najaag. Doch zo mij enige mensen iets daartoe mochten geholpen hebben, wil ik de Heere eeuwig dank zeggen.

Ondertussen geschiedde het, toen ik aldaar een jaar gewoond had, dat zeer velen met de doop voor de dag kwamen, maar vanwaar de eerste aanvangers kwamen of thuis behoorden, en wie zij eigenlijk waren, dat is mij nog tot op dit uur onbekend geweest; ook heb ik ze mijn leven lang niet meer gezien.

Vervolgens is *de Secte van Munster* uitgebroken, waardoor vele vrome harten ook uit ons kwartier bedrogen werden. Mijn ziel was in grote droefheid, want ik bemerkte, dat zij ijverden en nochtans in de leer faalden. Ik heb mij met mijn geringe gave daartegen gesteld met prediken en vermanen, zooveel als in mij was. Tweemaal heb ik met een van hunne voorstanders gehandeld, eenmaal heimelijk en eens in het openbaar. Maar mijn vermaning had weinig ingang, dewijl ik voortging met te doen, wat ik zelf erkende, dat niet recht was. Het gerucht is wijd verbreid, dat ik hun de mond kon stoppen. Zij beriepen zich allen op mij, wie en hoe ze waren. Ik zag voor mijn ogen, dat ik een voorvechter en borg der onboetvaardigen was, die zich allen op *mij verlieten, hetgeen mij in mijn hart geen geringe zorg gaf, en ik zuchtte en bad: 'Heere, bewaar mij, dat ik toch de zonden van andere lieden niet op mij lade!'*

Mijn ziel werd bekommerd en ik dacht op het einde, nl., dat al won ik ook, de gehele wereld en leefde daarenboven duizend jaren, wat ik wel gewonnen had, zo ik toch eindelijk Gods straffende hand en toorn moest dragen.

Daarna zijn die arme, verdoolde schapen, die daar dwaalden als dezulken, die geen rechte herders hebben, na vele wrede plakkaten, wurgen en ombrengen, op een plaats tezamen gekomen, nabij mijne woonplaats, het Oude Kbooster genaamd, en hebben, helaas! volgens de goddeloze leer van Munster, tegen Christus' geest, woord en voorbeeld, het zwaard getrokken, hetwelk de Heer aan Petrus bevolen had in de schede te steken.

Toen dit nu aldus geschied was, zo is het bloed van dezen, hoewel verleid, zo heet op mijn hart gevallen, dat ik het niet verdragen, noch rust in mijne ziel hebben kon. Ik overdacht mijn onrein, vleselijk leven, evenzo mijn huichelachtige leer en afgoderij, die ik dagelijks zonder enigen lust tegen mijne overtuiging nog waarnam. Ik zag voor ogen, dat deze ijverige kinderen lijf en goed, hoewel niet in heilzame leer, voor hun overtuiging en geloof vrijwillig over hadden, en ik was een van hen, die hun enige der papistische gruwelen ontdekt had, terwijl ik in mijn ruim leven en bekende gruwelen volhardde, alleen omdat ik het gemak mijns vleses najoeg en van het kruis des Heeren bevrijd wilde blijven.

Datzelve alzo beschouwende, heeft het mijne ziel zo geknakt dat ik het niet langer lijden kon. Ik dacht bij mijzelf Ik, ellendig mens, wat doe ik? Zo ik in deze toestand blijf en mij niet aan des Heeren woord overgeef naar het mij geschonken licht, zo ik niet de huichelarij der geleerden en dit onboetvaardig, vleselijk leven, hun verkeerden Doop, Avondmaal en valse godsdienst met des Heeren woord naar mijn geringe gave bestraffe, zo ik niet de rechten grond der waarheid om de vrees mijns vleses ontdekke, de onnozele dwalende schapen, die zo gaarne recht zouden doen, wanneer zij maar de weg wisten naar de weide van Christus, zoveel in mij was, wees, ach! hoe zou dat vergoten bloed in het gericht van de almachtige en grote God tegen mij getuigen en over mijn arme, ellendige ziel een rechtvaardig vonnis uitspreken.

Mijn hart in mijn lichaam beefde en ik heb God met zuchten en tranen gebeden, dat Hij mij, bedroefde zondaar, de gave Zijner genade geven wilde, een rein hart in mij scheppen, mijn onreine gangen en ijdel leven door de verdiensten van het bloed van Christus genadig vergeven en mij wijsheid, geest, vrijmoedigheid en een mannelijk gemoed schenken wilde, opdat ik Zijn aanbiddelijke hoge Naam en heilig Woord onvervalst prediken en Zijn Waarheid tot zijn prijs aan de dag brengen mocht.

Ik ben begonnen in de naam des Heeren het woord ener ware boete van de predikstoel openlijk te leren, het volk op de smalle weg te wijzen, alle zonden en goddeloosheden, daarbij alle afgoderij en valse godsdienst met de kracht der Schrift te bestraffen, de rechten godsdienst, ook Doop en Avondmaal naar de zin en het woord van Christus openlijk te leren, zoveel als ik op die tijd van de genade mijns Gods ontvangen had.

Ook heb ik een iegelijk trouw gewaarschuwd tegen de Munsterse gruwelen, als: koning, veelheid van vrouwen, rijk, zwaard enz., totdat mij de genadige, grote Heere na de tijd van ongeveer 9 maanden Zijn Vaderlijke Geest, hulp, kracht en hand verleende, waardoor ik mijn gerucht, eer en naam, die ik bij de mensen had en alle mijne Anti-christelijke gruwelen, missen, kinderdoop, ruim leven en alles op eenmaal ongedwongen naliet, en heb mij in alle ellende en armoede onder het drukkende kruis mijns Heeren Christus gewillig begeven, in mijn zwakheid mijn God gevreesd, naar Godsvrucht gezocht, en sommigen, hoewel weinigen, in goeden ijver en leer versterkt, met de verkeerden gehandeld en sommigen door Gods hulp en kracht uit de strikken hunner verdoemenis met Gods woord verlost en voor Christus gewonnen, en de halstarrigen en verstokten de Heere aanbevolen.

Zie, mijn lezer, alzo heeft mij de genadige Heer, door de milde gunst Zijner grote genade aan mij ellendigen zondaar vervuld, beroerende voor de eerste maal mijn hart, mij een nieuw gemoed gegeven, in zijn vrees vernederd, gedeeltelijk mijzelf leren kennen en mij van de weg des doods afgewend en op de enge weg des levens in de gemeenschap Zijner heilige barmhartigheid geroepen. *Hem zij prijs in eeuwigheid! Amen.*

Daarna omtrent een jaar is het geschied, als ik mij nu met lezen en schrijven in stilte in des Heeren woord oefende, dat er ongeveer zes, zeven of acht tot mij gekomen zijn, die één hart en één ziel met mij waren, in hun geloof en leven (zooveel als mensen richten kunnen) onbestraffelijk, van de wereld gescheiden volgens het getuigenis der Schrift, onderworpen aan het kruis, die niet alleen van de Munsterse, maar ook van alle wereldse Secten, vervloelingen en gruwelen een waarachtigen afschuw droegen, en hebben uit naam der Godvruchtigen, die met mij in gelijke geest en zin wandelden, met veel bidden liefelijk aan mij verzocht, dat ik toch de grote, zware jammer en nood der arme verdrukte zielen een weinig ter harte nemen wilde, want de honger was groot en de getrouwe huishouders zeer weinig. En dat ik mijn pond, dat ik onwaardig van de Heer ontvangen had, ten minste mocht aanwenden, enz.

Dit horende, is mijn hart zeer bekommerd geweest, bezwaardheid en vrees was het overal. Want van de een zijde zag ik op mijn geringe gave, mijn grote ongeleerdheid, mijn zwakke natuur, de bloheid van mijn vlees, de overmatig grote doofheid, moedwil, verkeerdheid en tirannie dezer wereld, de geweldige grote Secten, de spitsvondigheid veler geesten en het jammerlijk zware kruis, dat mij (zo ik aanving) niet weinig drukken zou; en aan de andere zijde zag ik op de erbarmelijk groten honger, gebrek en nood der godvruchtige, vrome kinderen, want ik zag openlijk, dat zij dwaalden, gelijk de onnozele, dwalende schapen, die geen herder hebben.

Ik heb mij ten slotte na veel bidden den Heere en Zijn gemeente op deze voorwaarde ten dienste gesteld, dat zij en ik de Heere een tijdlang vurig zouden bidden, - ware het Zijn welgevallige, heilige wil, dat ik Hem ten prijze dienen kon en mocht, dat Zijn Vaderlijke goedheid mij dan een hart en gemoed gunnen zou, hetwelk mij met Paulus deed getuigen: 'wee mij, zo ik het Evangelie niet predik.' Zo niet, dat Hij dan zijn weg volgde, zodat het ganselijk achterbleef. Want Christus zegt: 'Zo twee onder u eens worden op aarde, waarom zij bidden, dat zal hun geschieden van Mijn Vader, die in de hemelen is. Want zo waar twee of drie vergaderd zijn in mijnen Naam, daar ben Ik in het midden van hen'. Matth. 18.

Zie, mijn lezer, aldus ben ik niet van de Munstersen noch van enige andere oproerige Secte (gelijk ik gelasterd wordt), maar van zulken tot deze dienst onwaardiglijk geroepen, die bereid stonden voor Christus en Zijn woord een boetvaardig leven in de vrees huns Gods te leiden, die hun naaste in de liefde dienden, het kruis droegen, het heil en de welvaart van alle mensen zochten, de gerechtigheid en waarheid liefhadden, en voor de ongerechtigheid en boosheid schrikten, enz. Die immer krachtig en levendig getuigen, dat zij niet zulke verkeerde Secten zijn, waarvoor zij gescholden worden, maar, hoewel onbekend aan de wereld, ware Christenen, zo men anders gelooft, dat Christus' woord waarachtig en zijn onbestraffelijk, heilig leven en voorbeeld onfeilbaar en recht is.

Alzo ben ik, ellendig, groot zondaar, van den Heere verlicht, in een nieuwe zin bekeerd, uit Babel gevloten, in Jeruzalem getogen en ten laatste tot dezen luge en ware dienst gekomen.

Toen nu de bovengemelde mannen van hunne bede niet aflieten en mij mijne eigen consciëntie ook ten dele (hoewel in waarheid) benauwde, dewijl ik de grote honger en nood zag, zoals verhaald is, heb ik mij met lijf en ziel den Heere overgegeven en in de hand Zijner genade bevolen, en heb te zijn tijd volgens Zijn heilig Woord beginnen te leren en te dopen, op de akker des Heeren met mijn geringe gaven te arbeiden, aan zijn heilige stad en tempel te bouwen, en de vervallen stenen

weer op hun plaats te voegen, enz. En de grote en sterke God heeft het Woord Zijner genade en kracht tezamen met het heilzaam gebruik Zijner heilige sacramenten, door onze geringe dienst, prediking en geschriften, door de arbeid en hulp onzer getrouwe medebroeders in vele steden en landen zo bekend en openbaar gemaakt, en de gestalte zijner Gemeenten zo heerlijk gebouwd, en met zulke onweerstaanbare kracht begaafd, dat ook vele hoogmoedige harten niet alleen ootmoedig werden, de onzuiveren niet alleen kuis, de dronkenen nuchter, de gierigen mild, de wreden goedig, de goddelozen Godvruchtig, enz. maar zelfs, dat zij ook om het heerlijke getuigenis, dat zij hebben, goed en bloed, lijf en leven gewillig geofferd hebben, gelijk tot op dit ogenblik nog dagelijks gezien wordt, hetgeen geen vruchten noch tekenen ener valse leer zijn (waar God niet medewerkt), noch zouden zij ook zolang onder zulke zware ellende en kruis volstandig gebleven zijn, wanneer het niet des Allerhoogsten kracht en woord was.

Ja, wat meer is, zij worden met zulk een kracht en genade, welke Christus al de zijn beloofd heeft, in hun verzoeken van God, begiftigd, dat ook alle wereldse geleerden en hoog beroemde meesters, daarnaast alle bloedschuldige, stoute tirannen, die (o God!) ook roemen, dat zij Christenen zijn, tegenover deze onoverwinnelijke ridders en vrome getuigen van Christus moeten overwonnen en beschaamd staan; zodat zij in alle dingen ook geen ander geweer en uitvlucht hebben, noch verweer dan: bannen, vangen, pijnigen, branden, moorden en ombrengen, zoals het gebruik en de manier der oude slang van het begin af geweest is, gelijk men in vele plaatsen in onze Nederlanden nog dagelijks helaas! zien en bespeuren kan.

Zie, dit zijn de gevolgen onzer dienstvervulling en prediking, waarover wij zo gruwelijk gelasterd en zo vijandig vervolgd worden. Of niet alle profeten, apostelen en getrouwe dienaars Gods gelijke vruchten door hunnen dienst gewonnen hebben, daarover willen wij gaarne alle vromen richters laten zijn.

Maar zooveel als mijn arm, zwak en onvolkomen leven aangaat, beken ik vrijuit, dat ik een ellendig arm zondaar ben, in zonden ontvangen en zondig uit een zondig zaad geboren, waardoor ik, met David zeg dat mijn zonde steeds tegen mij is. Mijn gedachten en woorden overtuigen mij. Ik merk en zie met de heilige Paulus, dat in mijn vlees geen goed woont. Nochtans mocht ik veel in mijn zwakheid roemen. Zo deze boze en woeste wereld onze leer, die niet van ons, maar van de Heere Christus is, met geduld wilde horen en haar in de reine vreeze Gods onderdanig, recht nakomen, het zou ongetwijfeld een Christelijker en beter wereld zijn, dan zij nu helaas! is.

Ik dank mijn God, die het mij gegeven heeft, dat ik met de heilige Paulus het boze haat en het goede najaag. En wel wilde ik, dat ik de gehele wereld uit haar goddeloos boos wezen ook met mijn bloed verlossen en voor Christus winnen mocht, dat ik mijn God van ganser harte vrees, liefhebben, zoeken en dienen mocht, voor Hem recht en weldoen en een onbestraffelijk, vroom Christen zijn; dat is al, wat ik van Zijn genade begeer.

Ik hoop, door des Heeren barmhartigheid en hulp, dat mij ook niemand op de ganse aardbodem met recht bestraffen kan wegens een gierige en wereldse wandel.

Geld en rijke dagen heb ik niet begeerd, hoewel sommigen, helaas! uit een verkeerd hart zeggen, dat ik meer gebraden vlees eet, dan zij gezoden en meer wijn drink, dan zij bier. Mijn Heere en Meester Christus Jezus moest ook de verkeerden een vraat en wijnzuiper zijn. Ik hoop door de genade des Heeren, dat ik daarin voor mijn God onschuldig en vrij sta. Hij, die mij met het bloed Zijner liefde gekocht en onwaardig tot deze dienst beroepen heeft, kent mij en weet, dat ik noch geld, noch goed, noch wellust, noch gemak op aarde, maar alleen - de Heere zij prijs - mijn zaligheid en die van vele mensenzielen zoek. Hierover heb ik bovenmate veel vrees, druk, droefheid, ellende en vervolging met mijn arme zwakke vrouw en kleine

kinderen nu tot in het achttiende jaar moeten verduren, en mij overal in gevaar mijns levens en vol vrees en kommer opgehouden. Ja, wanneer de predikers op zachte bedden en kussens liggen, moeten wij gewoonlijk in verborgen hoeken ons heimelijk verstoppen. Wanneer zij op alle bruiloften en kindermalen enz. met pijpen, trommel en luiten pralen, moeten wij rondzien, of de honden bassen, of niet de vangers daar zijn.

Terwijl de Doctoren, Heren en Meesters van een ieder gegroet worden, moeten wij horen, dat wij *Wederdopers, Winkelpredikers, verleiders en ketters* zijn, die in de naam des duivels moeten gegroet worden. Eindelijk: terwijl zij met veel grote renten en goede dagen kostelijk voor hun dienst beloond worden, zo moet ons loon en deel zijn: *vuur, zwaard en dood*.

Zie, mijn getrouwe lezer! in zulk een benauwdheid, armoede, jammer en gevaar des doods heb ik, ellendig man, de dienst mijns Heeren standvastig volbracht en hoop, dat ik dien ook door Zijn genade, tot Zijn prijs uitvoeren mag, zoolang ik in deze hut woon. Wat ik en mijn getrouwe medehelpers nu in dezen zeer zware, gevaarlijke dienst gezocht hebben of hebben kunnen zoeken, kunnen alle welgezinden wel afmeten naar het werk en de vruchten.

Ik wil dan hiermede, de getrouwe lezer om Jezus' wil nog eenmaal ootmoedig gebeden hebben, dat hij mij toch deze mijne afgedwongen bekentenis van mijn verlichting, bekering en beroeping in liefde afneme en haar recht duide. Ik heb het uit grote nood gedaan, opdat de Godvruchtige lezer wete, hoe het geschied is, terwijl ik van de predikers allerwegen gelasterd en zonder waarheid beschuldigd word, alsof ik van een oproerige en verleidende Secte zou geordend en tot deze dienst beroepen zijn.

Wie God vreest, die leze en richte! -

MENNO SIMONS.